

STATUS PRAWNY ASYSTENTA SĄDZIEGO W SĄDOWNICTWIE POWSZECHNYM

Katarzyna Woch

Wolters Kluwer

STATUS PRAWNY ASYSTENTA SĄDZIEGO W SĄDOWNICTWIE POWSZECHNYM

Katarzyna Woch

SERIA **MONOGRAFIE**

Wydanie publikacji zostało dofinansowane
przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Stan prawny na 14 lutego 2025 r.

Recenzent

Dr hab. Paweł Zdanikowski, prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Wydawczyni

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktorka prowadząca

Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-378-1

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	15
Rozdział I	
Asystent sędziego w strukturze sądownictwa powszechnego ...	27
1. Wprowadzenie	27
2. <i>Ratio legis</i> instytucji asystenta sędziego w polskim systemie sądownictwa powszechnego	30
3. Instytucja asystenta sędziego w systemach prawnych wybranych państw europejskich	41
4. Kwalifikacje niezbędne do zatrudnienia na stanowisku asystenta sędziego w sądzie powszechnym	50
5. Status pracowniczy asystenta sędziego w sądzie powszechnym	66
5.1. Procedura naboru kandydatów na asystenta sędziego...	66
5.2. Nawiązanie stosunku pracy z asystentem sędziego	73
5.3. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych przez asystenta sędziego	76
5.4. Etyczne aspekty wykonywania obowiązków przez asystenta sędziego	80
5.5. Ocena pracy asystenta sędziego	88
5.6. Ścieżka awansu asystentów sędziów	93
5.7. Ustanie stosunku pracy asystenta sędziego	98
6. Podsumowanie	106

Rozdział II

Działalność sądów powszechnych	109
1. Wprowadzenie	109
2. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez sędziów i asesorów sądowych	112
3. Udzielanie ochrony prawnej <i>sensu stricto</i> jako zadanie referendarzy sądowych	122
4. Ustawowe determinanty sprawowania wymiaru sprawiedliwości i wykonywania zadań z zakresu ochrony prawnej <i>sensu largo</i> i <i>sensu stricto</i>	144
4.1. Niezawisłość sędziowska	144
4.2. Niezależność referendarzy sądowych	154
5. Podsumowanie.....	162

Rozdział III

Czynności asystenta sędziego w sprawach rozpoznawanych przez sądy powszechne	165
1. Wprowadzenie	165
2. Pozycja ustrojowa asystenta sędziego w świetle Prawa o ustroju sądów powszechnych	168
3. Uprawnienia asystenta sędziego w przepisach ustrojowych	176
3.1. Kompetencje asystenta sędziego w świetle Prawa o ustroju sądów powszechnych	176
3.2. Kompetencje asystenta sędziego w świetle przepisów wykonawczych	180
4. Kompetencje asystenta sędziego w świetle przepisów ustaw procesowych.....	187
4.1. Czynności asystenta sędziego w świetle Kodeksu postępowania karnego	187
4.2. Czynności asystenta sędziego w świetle Kodeksu postępowania cywilnego	191
4.2.1. Uprawnienia asystenta sędziego w świetle Kodeksu postępowania cywilnego do 7.10.2019 r.	191

4.2.2. Uprawnienia asystenta sędziego w świetle Kodeksu postępowania cywilnego po 7.10.2019 r.	194
5. Czynności asystenta sędziego a czynności sekretariatów sądowych.....	207
6. Samodzielność asystenta sędziego	214
7. Podsumowanie.....	218
 Rozdział IV	
Instytucja asystenta sędziego i jego czynności	
w postępowaniu sądowym a prawo do sądu.....	221
1. Wprowadzenie	221
2. Kształtowanie się prawa do sądu i jego istota w polskim systemie prawnym.....	223
3. Pojęcie sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP a czynności asystenta sędziego	243
4. Uprawnienia składające się na prawo do sądu a czynności asystenta sędziego.....	249
5. Wpływ czynności asystenta sędziego na realizację prawa do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.....	272
6. Podsumowanie.....	282
 Zakończenie	285
 Streszczenie.....	295
 Summary	299
 Bibliografia.....	303
 Źródła prawa.....	341
 Orzecznictwo	349

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r. poz. 706 ze zm.)
Konstytucja kwietniowa	– ustawa konstytucyjna z 23.04.1935 r. (Dz.U. Nr 30, poz. 227) – uchylona
Konstytucja marcowa	– ustawa z 17.03.1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 44, poz. 267 ze zm.) – uchylona
Konstytucja PRL	– Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22.07.1952 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 ze zm.) – uchylona
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46)
KPP	– Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
MPPOiP	– Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

nowelizacja z 21.08.1997 r.	– ustawa z 21.08.1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze (Dz.U. Nr 117, poz. 752)
nowelizacja z 29.06.2007 r.	– ustawa z 29.06.2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 136, poz. 959 ze zm.)
nowelizacja z 18.08.2011 r.	– ustawa z 18.08.2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 203, poz. 1192)
nowelizacja z 31.08.2011 r.	– ustawa z 31.08.2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 217, poz. 1280)
nowelizacja z 10.05.2013 r.	– ustawa z 10.05.2013 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. poz. 662)
nowelizacja z 10.09.2015 r.	– ustawa z 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. poz. 1595)
nowelizacja z 11.05.2017 r.	– ustawa z 11.05.2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1139 ze zm.)
nowelizacja z 12.07.2017 r.	– ustawa z 12.07.2017 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1452)
nowelizacja z 20.07.2018 r.	– ustawa z 20.07.2018 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1443)
nowelizacja z 30.08.2019 r.	– ustawa z 30.08.2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1802 ze zm.)
PDPC	– Powszechna Deklaracja Praw Człowieka – rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III), przyjęta i proklamowana 10.12.1948 r., https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html
p.p.s.a.	– ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 935 ze zm.)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2024 r. poz. 1564)
pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1001)

pr. prok.	– ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2024 r. poz. 390)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2024 r. poz. 794 ze zm.)
p.s.w.n.	– ustawa z 20.07.2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.)
p.u.s.a.	– ustawa z 25.07.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1267)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
p.u.s.p. z 1928 r.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 6.02.1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 12, poz. 93 ze zm.) – uchylone
p.u.s.p. z 1985 r.	– ustawa z 20.06.1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) – uchylona
r.c.a.s.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 8.11.2012 r. w sprawie czynności asystentów sędziów (Dz.U. poz. 1270)
reg. sąd.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 867 ze zm.)
r.o.o.r.s.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.06.2012 r. w sprawie okresowych ocen referendarzy sądowych i asystentów sędziów (Dz.U. poz. 714)
r.p.k.s.a.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.10.2013 r. w sprawie przeprowadzania konkursu na stanowisko asystenta sędziego (Dz.U. z 2023 r. poz. 2106 ze zm.)
u.o.p.	– ustawa z 2.04.2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2023 r. poz. 1989)
u.p.s.p.	– ustawa z 18.12.1998 r. o pracownikach sądów i prokuratury (Dz.U. z 2018 r. poz. 577 ze zm.)
u.p.u.p.	– ustawa z 16.09.1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1917 ze zm.)
u.r.p.	– ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 499)
u.SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r. poz. 622)
z.o.z.d.s.	– zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.06.2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS poz. 138 ze zm.)

Czasopisma naukowe, publikatory i zbiory orzecznictwa

Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio G (Ius)
EP	– Edukacja Prawnicza
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
GP	– Głos Prawa
GS	– Głos Sądownictwa
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
IN	– Ius Novum
Ius.	– Iustitia
KKSSP	– Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury
KRS	– Krajowa Rada Sądownictwa
MPP	– Monitor Prawa Pracy
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Woj-skowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubez-pieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażo-wych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PiW	– Prawo i Więź
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPiA	– Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji
PPK	– Przegląd Prawa Konstytucyjnego
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy

Rej.	– Rejent
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R. Pr.	– Radca Prawny
SIL	– Studia Iuridica Lublinensia
ST	– Samorząd Terytorialny
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego

Inne

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS/TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (przed 1.12.2009 r. jako Trybunał Sprawiedliwości)
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

WSTĘP

Sprawnie działające sądownictwo jest niezbędnym elementem prawidłowo funkcjonującego demokratycznego państwa prawa. Ponadto skorelowane z czasem trwania postępowania sądowego prawo do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki jest elementem konstytucyjnie gwarantowanego każdemu prawa do sądu. Tymczasem jednym z najistotniejszych problemów sądownictwa powszechnego w Polsce jest długi czas trwania postępowań sądowych, przybierający w wielu przypadkach wręcz kwalifikowaną postać, określaną mianem przewlekłości. Przyczyn takiej sytuacji jest wiele. Należą do nich również poziom organizacyjny i stan kadrowy sądownictwa w Polsce.

Omawiane zagadnienie ma nie tylko znaczenie teoretyczne, ale i praktyczne. Sprawiedliwość wymierzona „po terminie” nie spełnia swojej roli, prowadzi do powstania poczucia krzywdy lub jej spotęgowania, generuje koszty i kształtuje negatywny obraz sądownictwa w odbiorze społecznym. Zniwelowanie problemu długotrwałych postępowań sądowych wymaga podejmowania przez władze państwowe różnorodnych działań, które powinny koncentrować się zarówno na zmianach przepisów procesowych, jak i na zmianach ustrojowych. Nie mogą one jednak naruszać podstawowych gwarancji przysługujących stronie w postępowaniu sądowym. Niezbędne jest więc, aby między dążeniem do zagwarantowania rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki a prawem strony do niezawisłego i bezstronnego sądu – którego zadaniem jest wymierzanie sprawiedliwości – istniała roztropnie osiągnięta równowaga.

Rola asystenta sędziego, przynajmniej w obowiązującym modelu współpracy, jest nierozdzielnie związana z urzędem sędziego. W tym aspekcie

instytucja asystenta sędziego odpowiada zatem stanowisku asystenta w znaczeniu funkcjonującym w nauce organizacji i zarządzania. Przez pojęcie „asystent”, według *Wielkiego słownika języka polskiego PWN*, należy rozumieć osobę, która zawodowo pomaga specjalście przy wykonywanej przez niego pracy¹. Działalność asystenta – przynajmniej w założeniu – powinna ułatwiać realizowanie obowiązków specjalście. W konsekwencji, uwzględniając zaprezentowaną definicję z zakresu języka ogólnego, można przyjąć, że asystent sędziego to osoba, której rolą jest pomaganie sędziemu. Poza wskazanym zarysem definicyjnym kluczowe jest jednak to, na czym konkretnie takie wsparcie powinno polegać, jaką przybierać formę oraz gdzie powinno mieć swoje granice.

W świetle art. 10 ust. 2 Konstytucji RP władza sądownicza w Polsce należy do sądów i trybunałów. Natomiast sprawowanie wymiaru sprawiedliwości zostało powierzone Sądowi Najwyższemu, sądom powszechnym, sądom administracyjnym oraz sądom wojskowym (art. 175 ust. 1 Konstytucji RP). W ścisłym związku z przywołaną regulacją pozostaje art. 177 Konstytucji RP, który stanowi, że sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów. Przepis ten wprowadza zatem domniemanie kompetencji sądu powszechnego w zakresie wymiaru sprawiedliwości, jeżeli tylko przepisy Konstytucji RP lub ustawy zwykłej nie zastrzegają kompetencji dla innego sądu, o którym mowa w art. 175 Konstytucji RP².

W polskim systemie prawnym stanowisko asystenta sędziego występuje zarówno w sądach powszechnych, sądach administracyjnych, jak i sądach wojskowych, a także w Sądzie Najwyższym i Trybunale Konstytucyjnym. „Bohaterem” rozważań uczyniono asystenta sędziego

¹ Hasło: „asystent” [w:]: *Wielki słownik języka polskiego PWN*, t. 1. A–G, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, s. 145.

² Postanowienie TK z 15.12.1999 r., Ts 88/99, OTK 1999/7, poz. 203; uchwała SN (7) z 18.01.2001 r., III ZP 28/00, OSNP 2001/7, poz. 210. Jak podają J. Gudowski, T. Ereciński i J. Iwulski, „nazwa »sąd powszechny« wywodzi się z faktu powszechności spraw i osób, których sprawy sądy rozpoznają i rozstrzygają”. Zob. J. Gudowski, T. Ereciński, J. Iwulski [w:]: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, red. J. Gudowski, Warszawa 2009, s. 33.

wykonującego zadania w sądach powszechnych, które obejmują trzy szczeble sądów: sądy rejonowe, sądy okręgowe i sądy apelacyjne, a ponadto orzekają w dwóch instancjach sądowych³. Asystenci sędziów to najliczniejsza i najbardziej zróżnicowana wewnętrznie grupa asystentów zarówno pod względem posiadanych kwalifikacji, jak i zakresu obowiązków. Ponadto regulacje kształtujące status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym stanowią punkt odniesienia dla regulacji obowiązujących w sądownictwie administracyjnym i wojskowym. Wreszcie przygotowanie niniejszego opracowania zbiegło się w czasie z dwudziestolecie funkcjonowania asystenta sędziego w sądach powszechnych⁴. W tym okresie regulacje prawne określające kwalifikacje niezbędne do ubiegania się o stanowisko asystenta sędziego uległy istotnym zmianom. Ponadto zmodyfikowano przepisy określające zakres czynności asystenta sędziego w sądzie powszechnym. Co więcej, kolejno wprowadzane nowelizacje wywoływały i wciąż wywołują dyskusje na temat tego, czy instytucja ta jest w ogóle potrzebna.

Impulsem do podjęcia problematyki statusu asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym było to, że asystenci sędziów stanowią ważne ogniwo w działalności sądów powszechnych, jednak ich wkład w wykonywanie zadań polegających na sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości i udzielaniu ochrony prawnej jest co do zasady marginalizowany. Nie powstała dotąd żadna publikacja, która traktowałaby o roli asystenta sędziego w kontekście realizacji prawa do sądu i zwiększenia sprawności wymiaru sprawiedliwości oraz o optymalnym modelu asystentury w polskim systemie sądownictwa powszechnego. Jak wskazano wyżej, opracowań dotyczących asystenta sędziego jest niewiele i zasadniczo stanowią one kilku- lub kilkunastostronicowe artykuły naukowe. Przygotowana monografia stanowi zatem odpowiedź na lukę w literaturze prawniczej przedmiotu.

³ A. Gajewska, *Sądy powszechne* [w:] *Leksykon obywatela*, red. S. Serafin, B. Szmulik, Warszawa 2008, s. 172–174.

⁴ Przyjmuje się, że pierwsi asystenci sędziów zostali zatrudnieni w Sądzie Okręgowym w Olsztynie w 2003 r. Zob. „Gazeta Wyborcza” z 23.04.2003 r., dodatek „Gazeta Olsztyń”.

Analiza statusu prawnego asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym niewątpliwie musi uwzględniać normy ustrojowe, które – poza Konstytucją RP – są ulokowane w aktach normatywnych o randze ustawy. Kluczową pozycję wśród nich zajmuje Prawo o ustroju sądów powszechnych, które określa takie zagadnienia, jak reguły przydzielania nowych stanowisk asystenckich poszczególnym sądom oraz delegowania asystentów do pełnienia czynności w innych sądach, Biurze Krajowej Rady Sądownictwa, Ministerstwie Sprawiedliwości i organizacjach międzynarodowych lub ponadnarodowych, lub zespołach międzynarodowych, a także wymogi kwalifikacyjne na stanowisko asystenta sędziego i procedurę konkursową. Ponadto obejmuje szeroko rozumiane aspekty kształtujące status pracowniczy i zakres obowiązków asystenta sędziego. Jednocześnie, ze względu na to, że w Prawie o ustroju sądów powszechnych zostały wymienione kwestie uregulowane jedynie w ogólny sposób, równie istotne jest odwołanie się do aktów wykonawczych, w szczególności rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 8.11.2012 r. w sprawie czynności asystentów sędziów, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 14.10.2013 r. w sprawie przeprowadzania konkursu na stanowisko asystenta sędziego oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 14.06.2012 r. w sprawie okresowych ocen referendarzy sądowych i asystentów sędziów.

W pracy wykorzystano również przepisy ustaw, które kształtują status pracowniczy asystenta sędziego, ponieważ są odpowiednio stosowane do tej grupy pracowników sądów⁵. Dodatkowo, dla prawidłowego określenia zakresu czynności przekazanych do kompetencji asystenta sędziego niezbędne było sięgnięcie do ustaw procesowych, tj. Kodeksu postępowania karnego oraz Kodeksu postępowania cywilnego. Wreszcie ważnym komponentem z punktu widzenia tematyki niniejszej monografii było orzecznictwo nie tylko sądów powszechnych, Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, ale także Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Co prawda w polskiej kulturze prawnej orzecznictwo nie stanowi źródła powszech-

⁵ W tej kategorii aktów prawnych należy wymienić: ustawę z 18.12.1998 r. o pracownikach sądów i prokuratury, ustawę z 16.09.1982 r. o pracownikach urzędów państwowych oraz Kodeks pracy.

nie obowiązującego prawa, niemniej jednak jest ważnym elementem w procesie wykładni i stosowania tego prawa.

W przeciwieństwie do statusu prawnego sędziego, asesora sądowego oraz referendarza sądowego, status prawny asystenta sędziego – pracownika sądu przypisywanego również do tzw. pionu orzeczniczego – nie stanowił szczególnego zainteresowania przedstawicieli doktryny. Dotychczas nie powstało opracowanie monograficzne, które w sposób całościowy przedstawiałoby instytucję asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym. Wśród najczęściej przywoływanych pozycji dotyczących instytucji asystenta sędziego należy wskazać opracowania D. Wajdy⁶ oraz M. Paczyńskiej⁷, a także prace współautorstwa K. Sadowskiego, O.M. Piaskowskiej i D. Kotłowskiego⁸, w których przeprowadzono najszerszą analizę statusu prawnego tego pracownika sądu. Instytucja asystenta sędziego, jako jedna z grup zawodowych funkcjonujących w sądownictwie powszechnym, została przedstawiona także przez M. Rojewskiego⁹. Nie można jednak tracić z pola widzenia, że od chwili ukazania się tych opracowań regulacje dotyczące instytucji asystenta sędziego i jego uprawnień uległy znaczącej modyfikacji.

Ważkie znaczenie należy przypisać również wypowiedziom w komentarzach do Prawa o ustroju sądów powszechnych¹⁰, a także ustaw pro-

⁶ D. Wajda, *Status prawny asystenta sędziego*, PS 2006/3, s. 48–66.

⁷ M. Paczyńska, *Status asystenta sędziego – wyzwania i dylematy w świetle zmian ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych*, PPK 2014/1, s. 207–227.

⁸ K. Sadowski, O.M. Piaskowska, D. Kotłowski, *Asystent sędziego w sądzie powszechnym*, Warszawa 2010; K. Sadowski, O.M. Piaskowska, D. Kotłowski, *Metodyka pracy asystenta sędziego*, Warszawa 2011. Należy mieć jednak na uwadze, że pierwsza z wymienionych publikacji wprawdzie kompleksowo traktuje o instytucji asystenta sędziego, lecz nie jest to opracowanie naukowe, a jedynie poradnik, który w przystępny sposób objaśnia zagadnienie funkcjonowania asystenta sędziego w sądzie powszechnym. Natomiast celem drugiej publikacji, jak sugeruje już sam tytuł, jest przedstawienie modelu pracy asystenta sędziego, mimo że we wstępnej jej części autorzy analizują charakter czynności wykonywanych przez asystenta.

⁹ M. Rojewski, *Referendarze sądowi. Asystenci sędziów. Urzędnicy sądowi – obowiązki i uprawnienia. Komentarz*, Warszawa 2007.

¹⁰ Ł. Korózs, M. Sztorc, *Ustrój sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2004; *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013; J. Gudowski, T. Ereciński, J. Iwulski [w:] *Prawo o ustroju...*, red. J. Gudowski, s. 620–628;

cesowych – Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu postępowania cywilnego. Pozostałe, nieliczne opracowania o charakterze przyczyn-karskim stanowią oczywiście pewien wkład w literaturę przedmiotu, jednak nie dają pełnego oglądu badanego zagadnienia¹¹. Jednocześnie podkreślenia wymaga, że znaczna część z tych wypowiedzi dotyczy kompetencji, które zostały przyznane asystentowi sędziego w postępowaniu cywilnym od 8.10.2019 r.¹² W innych opracowaniach problematyka dotycząca instytucji asystenta sędziego pojawiała się jedynie wpa-dko-wo¹³. Tymczasem nie ulega wątpliwości, że całościowe ujęcie tytułowego

I. Hańduk-Hawrylak, B. Kolecki, A. Wleklińska, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2018.

¹¹ A.M. Arkuszewska, A. Kościółek, *Assistant to a judge in common courts – structural position and range of activities*, „Annales Universitatis Apulensis”. Series Jurisprudentia 2013/16, s. 7–15; K. Sadowski, O.M. Piaskowska, D. Kottowski, *Czas pracy referendarza sądowego i asystenta sędziego w sądzie powszechnym. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, MPP 2010/4, s. 188–192; T. Niemiec, *Asystenci sędziego*, EP 2005/5, s. 39–40; M. Rojewski, *Asystent sędziego i asystent prokuratora jako alternatywa dla aplikacji*, EP 2008/1, s. 15–17; B. Łukańko, *Instytucja asystenta sędziego w sądzie powszechnym – stan obecny i uwagi de lege ferenda* [w:] Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, red. J. Gudowski, K. Weitz, t. II, Warszawa 2011, s. 2887–2908; M. Kielb, *Etyka i praktyka sporządzania projektów uzasadnień wyroków przez asystenta sędziego*, PiW 2012/2, s. 67–84.

¹² Zob. A. Partyk, *On the Power of Judge’s Assistants to Issue Orders – Comments pursuant to Article 47(2) of the Code of Civil Procedure*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2020/1, s. 201–214; R.R. Wasilewski, *Zarządzenie asystenta sędziego w świetle nowelizacji postępowania cywilnego*, „Prawo w Działaniu”. Sprawy Cywilne 2020/44, s. 173–185; R. Frey, *Zastrzeżenie do zarządzenia asystenta sędziego o wezwanie do uiszczenia opłaty jako nowy środek zaskarżenia w postępowaniu cywilnym – uwagi krytyczne*, PiW 2022/4, s. 196–209; I. Oleksiewicz, P. Osowy, *Instytucja asystenta sędziego w Polsce na tle wybranych państw Europy*, PPK 2022/4, s. 265–276; K. Woch, *Kompetencje asystenta sędziego w postępowaniu cywilnym* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Bialecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021, s. 395–409; A. Borys, *Zarządzenie asystenta sędziego i jego zaskarżenie* [w:] *Regulacje służące usprawnieniu cywilnego postępowania rozpoznawczego*, red. I. Gil, Warszawa 2020, s. 140–144; a także E. Jędrzejewska, *Asystent sędziego* [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 3A. *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Podmioty postępowania*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy, Warszawa 2024, s. 939–949.

¹³ Zob. np. J. Jaśkiewicz, *Poznanie faktów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 104–106; J. Olszanowski, *Granice wolności wypowiedzi asystenta sędziego (Limits on the assistant judge’s freedom of expression)* [w:] *Granice wolności wypowiedzi przedstawicieli zawodów prawniczych*, red. A. Biłgorajski, Warszawa 2015, s. 283–299; M. Rzewuski,

zagadnienia wymaga zaprezentowania stanowiska asystenta sędziego zarówno w ujęciu ustrojowym, jak i procesowym.

Celem monografii jest analiza prawna roli asystenta sędziego w polskim systemie sądownictwa powszechnego w kontekście zapewnienia konstytucyjnego prawa do sądu, ze szczególnym uwzględnieniem sprawności postępowania, i zaprezentowanie optymalnego, w ocenie autorki pracy, modelu asystentury. Realizacji tak sformułowanego celu towarzyszyła analiza zmierzająca do udzielenia odpowiedzi na następujące problemy badawcze:

- 1) Jaka jest *ratio legis* wprowadzenia do polskiego systemu sądownictwa powszechnego instytucji asystenta sędziego?
- 2) Czy przyjęte w polskim systemie prawnym rozwiązania ustrojowe i procesowe pozwalają na uznanie asystenta sędziego za kolejny – obok sędziów, asesorów sądowych i referendarzy sądowych – organ wykonujący zadania z zakresu szeroko rozumianej ochrony prawnej?
- 3) Czy ustawowo określone wymagania kwalifikacyjne stawiane asystentowi sędziego umożliwiają rozszerzenie zakresu czynności powierzonych asystentowi do wykonywania?
- 4) Czy sposób interpretowania pojęcia samodzielności przy wykonywaniu przez asystenta sędziego czynności przewidzianych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 8.11.2012 r. w sprawie czynności asystentów sędziów jest wystarczający do realizacji celu, dla którego wprowadzono instytucję asystenta sędziego do polskiego systemu sądownictwa powszechnego?
- 5) Czy możliwe jest rozszerzenie zakresu kompetencji asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym o samodzielne wykonywanie czynności sądowych?
- 6) Czy zmiana sposobu wykonywania czynności przez asystentów sędziów i zakresu tych czynności może przyczynić się do zwiększenia efektywności sądownictwa?

Zarządzenia [w:] *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021, s. 141–165; I. Rzućdziło-Grochowska, *Wcześniejsze decyzje sądowe w pracy asystenta sędziego* [w:] *Precedens sądowy w polskim porządku prawnym*, red. L. Leszczyński, B. Liżewski, A. Szot, Warszawa 2018, s. 187–193; M. Szwast, *Exodus asystentów sędziego – diagnoza problemu* [w:] *Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy* 3, red. H. Izdebski, P. Skuczyński, Warszawa 2013, s. 200–226.

szenia stopnia realizacji prawa do sądu, a w szczególności sprawności postępowań sądowych w Polsce?

W świetle tezy, która zostanie dowiedziona w pracy, wprowadzenie do polskiego systemu sądownictwa powszechnego stanowiska asystenta sędziego jest rozwiązaniem instytucjonalnym zmierzającym do zwiększenia sprawności wymiaru sprawiedliwości. Realizacja tego celu i pełnego wykorzystania potencjału asystenta sędziego, przy uwzględnieniu jego ustawowo określonych kwalifikacji zawodowych, wymaga redefinicji pojęcia samodzielności jako sposobu wykonywania przez asystenta sędziego czynności przewidzianych w przepisach wykonawczych oraz rozszerzenia zakresu tych czynności o wydawanie wszelkiego rodzaju zarządzeń.

W opracowaniu zastosowano metody badawcze, które są charakterystyczne dla nauk prawnych. Główną metodą badawczą, która została wykorzystana w pracy, stanowiła metoda dogmatyczno-prawna. Jej zastosowanie umożliwiło wnikliwą analizę obowiązujących regulacji prawnych, które dotyczą instytucji asystenta sędziego oraz zakresu działalności sądów powszechnych, z uwzględnieniem podmiotów zaangażowanych w realizację tej działalności, a także przepisów kształtujących prawo do sądu. W pracy wykorzystano także metodę historyczno-prawną. Nie można bowiem nie zauważyć, że model asystentury funkcjonujący w polskim systemie sądownictwa powszechnego podlegał istotnym przemianom na przestrzeni ponad 20 lat istnienia tej instytucji. Zastosowanie tej metody z jednej strony pozwoli na prześledzenie zmian wprowadzanych w regulacjach prawnych kształtujących model asystentury w sądownictwie powszechnym, z drugiej strony zaś umożliwi odniesienie się do przyczyn inicjowania procesu legislacyjnego.

Ponadto, sięgając do metody prawnoporównawczej, przedstawiono rozwiązania ustrojowe, które zastosowano w wybranych państwach europejskich, gdyż ten element jest pomocny przy dokonaniu oceny, czy aktualny kształt instytucji asystenta sędziego istniejący w polskim sądownictwie powszechnym jest modelem optymalnym. W pracy wykorzystano również aksjologiczną analizę prawa, przede wszystkim w związku z oceną celów stawianych instytucji asystenta sędziego, jakimi

są efektywność i sprawność postępowania, przy jednoczesnym poszanowaniu istoty prawa do sądu, a także metodę teoretycznoprawną, za pomocą której przedstawiono poglądy doktryny w badanym obszarze.

Struktura opracowania została podporządkowana przedstawionym wyżej celom badawczym i dowodzonej tezie. Składa się ono z czterech rozdziałów. Punktem wyjścia uczyniono uwagi dotyczące jego „centralnej postaci”, a mianowicie asystenta sędziego. W pierwszej kolejności w rozdziale I podjęto próbę sformułowania odpowiedzi na pytanie, jaka była *ratio legis* wprowadzenia instytucji asystenta sędziego do systemu sądownictwa w Polsce. Okazuje się bowiem, że zarówno w piśmiennictwie, jak i w samym środowisku sądowym prezentowane są różne poglądy co do tej kwestii. Ponadto przedstawiono modele asystentury funkcjonujące w systemach prawnych wybranych państw europejskich, a mianowicie Królestwa Niderlandów, Republiki Malty, Republiki Włoskiej, Republiki Słowenii, Konfederacji Szwajcarskiej i Republiki Francuskiej. Wybór właśnie tych państw uzasadnia dążenie do zobrazowania zróżnicowania instytucji asystenta sędziego w Europie oraz do zastanowienia się, czy istniejący w Polsce model asystentury jest optymalny. W rozdziale tym przeprowadzono również analizę wymogów kwalifikacyjnych, zbadano status pracowniczy asystenta sędziego, uwzględniając takie kwestie, jak: procedura naboru na stanowisko asystenta sędziego i nawiązanie stosunku pracy z asystentem sędziego, podnoszenie kwalifikacji zawodowych, etyczne aspekty wykonywania obowiązków, ocena pracy, ścieżka awansu i ustanie stosunku pracy. Przegląd wymogów kwalifikacyjnych oraz wskazanych elementów statusu pracowniczego był niezbędny dla weryfikacji, czy asystent sędziego może być uznawany za wysoko wykwalifikowanego pracownika sądów powszechnych.

W rozdziale II skupiono uwagę na zagadnieniu działalności sądów powszechnych, obejmującej przede wszystkim sprawowanie wymiaru sprawiedliwości i udzielanie ochrony prawnej. Wymienione pojęcia pozostają ze sobą w ścisłym związku, a zarysowanie ich granic ma istotne znaczenie praktyczne. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości jest bowiem nieodzowną rolą sędziów oraz – choć w mniejszym zakresie – asesorów sądowych. Natomiast wykonywanie zadań z zakresu ochrony prawnej *sensu stricto* stanowi kompetencję referendarzy sądowych.

Z tego też powodu w rozdziale tym przedstawiono nie tylko podmioty bezpośrednio zaangażowane w realizację tych zadań, lecz także ustawowe atrybuty, które umożliwiają sędziom i asesorum sądowym sprawowanie wymiaru sprawiedliwości (niezawisłość), a referendarzom sądowym wykonywanie zadań z zakresu ochrony prawnej *sensu stricto* (niezależność). Pełna analiza statusu prawnego asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym nie mogła być dokonana w oderwaniu od postaci działalności sądów powszechnych, w szczególności zaś sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Istotne jest bowiem to, aby przyznawane asystentowi sędziego kompetencje nie naruszały powyższych reguł.

W rozdziale III omówiono pozycję ustrojową asystenta sędziego oraz zakres i charakter jego czynności *de lege lata*. W pierwszej kolejności przeprowadzono analizę pozycji ustrojowej asystenta sędziego w świetle Prawa o ustroju sądów powszechnych. Następnie zwrócono uwagę, że podstawowe znaczenie mają przepisy ustrojowe, wynikające z Prawa o ustroju sądów powszechnych oraz rozporządzenia w sprawie czynności asystentów sędziów. Ponadto zauważono, że niezależnie od regulacji o charakterze ustrojowym, ustawodawca zdecydował się przyznać asystentowi sędziego kompetencje określone *explicite* w ustawach procesowych. W tym kontekście wskazano, że zakres uprawnień powierzonych asystentowi w Kodeksie postępowania karnego i w Kodeksie postępowania cywilnego jest zdecydowanie odmienny. W ramach tego rozdziału omówiono również przymiot, który jest tradycyjnie wiązany ze sposobem wykonywania zadań przez asystenta sędziego, a mianowicie samodzielność. Dla podkreślenia swoistego charakteru instytucji asystenta sędziego i jego czynności uwypuklono także różnice między asystentem sędziego a pracownikami wchodzącymi w skład sekretariatów sądowych oraz kompetencje obu tych grup zawodowych. Dopiero te wszystkie elementy umożliwiły analizę instytucji asystenta sędziego i ulokowanie jego czynności w kontekście działalności sądów powszechnych, w szczególności sprawowania wymiaru sprawiedliwości i udzielania ochrony prawnej.

Rozdział IV poświęcony jest analizie problemu, czy instytucja asystenta sędziego i powierzane mu czynności mogą przyczynić się do realizacji, zagwarantowanego każdemu w Konstytucji RP, prawa do sądu. Z tego

powodu w pierwszej kolejności omówiono proces kształtowania się prawa do sądu i jego istotę w polskim systemie prawnym. Z punktu widzenia badań prowadzonych w niniejszej pracy niezbędna była również analiza pojęcia sprawy, o którym mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Ponadto dokonano wnikliwego badania składowych prawa do sądu: prawa dostępu do sądu, prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, prawa do uzyskania ostatecznego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd oraz prawa do odpowiednio ukształtowanego ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy. Szczególną uwagę zwrócono na relację samodzielnych czynności asystenta sędziego i dyrektywy rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

Praca została zamknięta konkluzją dotyczącą możliwości odegrania przez właściwie ukształtowaną instytucję asystenta sędziego znaczącej roli w realizacji prawa do sądu, w szczególności zaś w kontekście sprawności wymiaru sprawiedliwości. Podjęto również próbę zaprezentowania możliwych do wprowadzenia zmian w obecnie funkcjonującym modelu asystentury, dostarczając nowych argumentów w dyskusji na temat jej optymalnego kształtu. To z kolei może stanowić inspirację do dokonania zmian w aktualnych regulacjach prawnych kształtujących status prawny asystenta sędziego.

Publikacja uwzględnia stan prawny na 14.02.2025 r. i stanowi zmodernizowaną wersję rozprawy doktorskiej, która została obroniona na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w 2024 r. Szczególne podziękowania składam na ręce Pani prof. dr hab. Joanny Misztal-Koneckiej za opiekę naukową, wsparcie i wyrozumiałość w toku przygotowywania rozprawy doktorskiej. Recenzentkami rozprawy w przewodzie doktorskim były Pani dr hab. Agnieszka Góra-Błaszczkowska, prof. Akademii Sztuki Wojennej oraz Pani Beata Stępień-Załużka, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego, którym serdecznie dziękuję za bezcenne opinie o wartości naukowej i praktycznej przydatności rozprawy. Dziękuję także Rodzinie, w szczególności Wspaniałej Córcie Tosi oraz Bliskim za wsparcie podczas przygotowywania niniejszej publikacji.

Rozdział I

ASYSTENT SĄDZIEGO W STRUKTURZE SĄDOWNICTWA POWSZECHNEGO

1. Wprowadzenie

Działalność sądownictwa, bez względu na to, czy chodzi o sądownictwo powszechne, administracyjne czy wojskowe, nie opiera się wyłącznie na pracy sędziów i asesorów sądowych. Analiza funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w aspekcie podmiotowym wskazuje bowiem, że w sądach zatrudniani są również referendarze sądowi¹, asystenci sędziów, urzędnicy i inni pracownicy sądowi. Ponadto właściwe realizowanie zadań stawianych przed sądami niejednokrotnie wymaga wsparcia ze strony kuratorów sądowych, biegłych sądowych, mediatorów lub funkcjonariuszy Policji.

Asystent sędziego, obok referendarza sądowego, jest jednym z najmłodszych stanowisk w systemie wymiaru sprawiedliwości w Polsce². Zostało ono wprowadzone do sądownictwa powszechnego jako *novum* w 2001 r. Mimo że ta instytucja nie była wcześniej znana w Polsce, ani uzasadnienie do projektu Prawa o ustroju sądów powszechnych, ani przyjęte pierwotnie regulacje ustawowe nie dawały jednoznacznej odpowiedzi

¹ Instytucja referendarza sądowego nie funkcjonuje w sądownictwie wojskowym.

² Stanowiskiem, które funkcjonuje w szeroko rozumianym wymiarze sprawiedliwości krócej niż stanowisko asystenta sędziego, jest instytucja asystenta prokuratora, wprowadzona nowelizacją z 29.06.2007 r.

na wątpliwości dotyczące sposobu funkcjonowania tej grupy zawodowej w sądach powszechnych. Same zaś przepisy kształtujące status prawny asystenta sędziego zasadniczo zostały skupione w jednej, niezbyt rozbudowanej jednostce redakcyjnej, tj. w art. 155 p.u.s.p.³ Owa lakoniczność regulacji, a następnie jej kolejne nowelizacje – w szczególności w zakresie kwalifikacji niezbędnych do ubiegania się o zatrudnienie, procedury naboru oraz czynności powierzanych asystentom – spowodowały, że instytucja ta nie jest postrzegana w sposób jednowymiarowy, co *de facto* prowadzi do osłabienia jej istoty.

Właściwe określenie statusu prawnego asystenta sędziego wymaga w pierwszej kolejności odpowiedzi na pytanie, jaki był cel wprowadzenia tego stanowiska do sądów powszechnych. Nawet pobieżny przegląd piśmiennictwa dotyczącego omawianego zagadnienia pozwala bowiem stwierdzić, że instytucja asystenta sędziego może być traktowana jako jedno z rozwiązań instytucjonalnych, które miało przyczynić się do stworzenia i utrzymania sprawnego systemu sądownictwa powszechnego. Ponadto zapewnienie współpracy z asystentem sędziego – jako sposób odciążenia sędziów od czynności pozaorzeczniczych – jest uznawane za jedną ze składowych gwarancji niezawisłości sędziowskiej. Zatrudnienie w charakterze asystenta sędziego może być też postrzegane jako etap w uzyskiwaniu kwalifikacji do wykonywania innych zawodów prawniczych.

Analiza zakresu czynności asystentów sędziów w kontekście działalności sądów powszechnych oraz gwarancji prawa do sądu wymaga rozważenia kwalifikacji niezbędnych do zatrudnienia na stanowisku asystenta. Pozwoli to ustalić, czy wobec kandydatów na stanowisko asystenta sędziego ustawodawca stawia wymogi zbieżne z tymi, które są formułowane wobec kandydatów ubiegających się o urząd sędziego, asesora sądowego i referendarza sądowego. Natomiast w przypadku odpowiedzi przeczącej

³ Poza art. 155 p.u.s.p. do asystentów sędziów odnosiły się również art. 147 § 4 p.u.s.p., stanowiący, że w sądach mogą być zatrudnieni asystenci sędziów, oraz art. 148 § 2 p.u.s.p., przewidujący możliwość dokonywania okresowych ocen kwalifikacyjnych kuratorów, referendarzy sądowych, asystentów sędziów, urzędników oraz innych pracowników sądowych.

możliwe będzie określenie, jak duże są to różnice. Dodatkowo, badając model asystentury funkcjonujący w polskim systemie sądownictwa powszechnego, warto zwrócić uwagę na rozwiązania obowiązujące w innych państwach europejskich. Tego rodzaju przegląd przyczyni się do ustalenia, czy rozwiązania przyjęte w polskim systemie prawnym są optymalne.

W ostatniej części tego rozdziału przedmiotem rozważań uczyniono status pracowniczy asystenta sędziego. Analiza tego zagadnienia wymaga zbadania takich kwestii, jak: nawiązanie i ustanie stosunku pracy asystenta, ocena jego pracy, podnoszenie kwalifikacji czy etyczne aspekty wykonywania obowiązków przez asystentów. Zadanie to nie jest jednak proste, ponieważ ustawodawca, tworząc przepisy regulujące stosunek pracy asystentów, posługuje się wielokrotnie konstrukcją piętrowych odesłań do przepisów innych ustaw⁴. W stosunku do asystentów zastosowanie znajdują przede wszystkim przepisy Prawa o ustroju sądów powszechnych, a na podstawie art. 155 § 9 p.u.s.p. w sprawach nieuregulowanych we wskazanej ustawie do asystentów sędziów stosuje się odpowiednio przepisy o pracownikach sądów i prokuratury. Ponadto, zgodnie z art. 18 u.p.s.p. w sprawach nieuregulowanych tą ustawą stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o pracownikach urzędów państwowych, a w sprawach nieuregulowanych także w tej ustawie – przepisy Kodeksu pracy. Jednocześnie, badając status pracowniczy asystenta sędziego, nie sposób pominąć licznych aktów wykonawczych, kształtujących ważne aspekty stosunku pracy asystentów, jak nabór na to stanowisko czy warunki i przebieg oceny okresowej.

Zbadanie wszystkich tych kwestii pozwoli na ustalenie, czy asystent sędziego jest w istocie wysoko wykwalifikowanym pracownikiem sądu. To z kolei otwiera drogę do poddania pod dyskusję, czy wymagania przewidziane wobec asystentów stwarzają możliwość rozszerzenia

⁴ A. Dubowik, *Status prawny asystentów sędziów i referendarzy sądowych* [w:] *System prawa pracy*, t. XI. *Pragmatyki pracownicze*, red. K.W. Baran, Z. Góról, Warszawa 2021, s. 709; K. Gonera, *Status prawny asystentów sędziów* [w:] *Zatrudnianie pracowników sądów z perspektywy prawa pracy i zarządzania*, red. A. Rycak, Warszawa 2014, s. 68–69.

katalogu czynności powierzanych asystentom i zmiany sposobu ich wykonywania.

2. *Ratio legis* instytucji asystenta sędziego w polskim systemie sądownictwa powszechnego

Ścisłe powiązanie instytucji asystenta sędziego z urzędem sędziego sugeruje już sama jej nazwa. W odniesieniu do asystentów ustawodawca odstąpił bowiem od użytego w przypadku asesorów, referendarzy oraz sekretarzy dookreślenia „sądowy”, które wyraźnie wskazuje na związek tych stanowisk z sądem jako instytucją, a skorzystał z dookreślenia dzierżawczego „sędziego”. Uwzględniając zatem sposób rozumienia stanowiska asystenta przedstawiony we wstępie pracy i kierując się wyłączenie dyrektywami interpretacyjnymi wykładni językowej, należałoby podzielić pogląd prezentowany w doktrynie, że celem, dla którego do polskiego systemu sądownictwa powszechnego wprowadzono stanowisko asystenta sędziego, jest odciążenie sędziów w podejmowanych przez nich czynnościach na etapie przygotowywania wszystkich spraw sądowych oraz spraw administracyjno-biurowych, co ma umożliwić im skupienie się przede wszystkim na analizie merytorycznej spraw i związanych z nią czynnościach *stricte* orzeczniczych⁵. Taki sposób sformułowania *ratio legis* ustanowienia instytucji asystenta sędziego otwiera zaś drogę do traktowania jej jako jednej ze składowych gwarancji niezawisłości sędziowskiej⁶. Przedstawione stanowisko należy jednak uznać za zbyt duże uproszczenie uzasadnienia funkcjonowania asystenta sędziego w polskim wymiarze sprawiedliwości. Dokonując analizy tego

⁵ B. Kołecki [w:] I. Hańduk-Hawrylak, B. Kołecki, A. Wlekińska, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 492; D. Wajda, *Status...*, s. 50. Pogląd D. Wajdy przytaczają także T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski [w:] *Prawo o ustroju...*, red. J. Gudowski, s. 621; A. Żurawik, *Ustrój sądownictwa w Polsce*, Warszawa 2013, s. 260.

⁶ W takim kontekście do asystenta sędziego nawiązują np. A. Łazarska, *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa 2018, s. 558 oraz M. Laskowski, *Warunki pracy sędziego a godność sprawowanego przez niego urzędu* [w:] *Pozycja ustrojowa sędziego*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2015, s. 79.

zagadnienia, nie można pominąć bowiem także okoliczności, w jakich doszło do wprowadzenia omawianej instytucji do sądownictwa powszechnego.

Należy zatem przypomnieć, że początek lat 90. XX w. wiązał się z dążeniami państw Europy Środkowej, w tym również Polski, do uzyskania członkostwa w Radzie Europy⁷ i potrzebą spełnienia warunków związanych z tą procedurą akcesyjną, a okres drugiej połowy lat 90. XX w. i początku XXI w. łączył się z realizacją zobowiązań wynikających z członkostwa w tej organizacji międzynarodowej, kontrolowanych w ramach procedury monitoringowej⁸. W praktyce oznaczało to akceptację aksjologii Rady Europy i wejście na drogę urzeczywistniania standardów demokratycznych zawartych w konwencjach, w szczególności w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz w dokumentach zaliczanych do tzw. miękkiego prawa⁹. Z tego też powodu jednym z priorytetów, któremu zostały podporządkowane prace nad projektem Prawa o ustroju sądów powszechnych, było stworzenie sprawnego, nowoczesnie zorganizowanego, odpowiadającego wyzwaniom XXI w. sądownictwa powszechnego, którego funkcjonowanie będzie oceniane jako zgodne z zasadami Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁰. Nie ulega wątpliwości, że realizacja tego założenia wymagała znaczącej przebudowy ustroju i wprowadzenia zmian w organizacji sądownictwa powszechnego między innymi ze względu na konieczność dostosowania sądownictwa do

⁷ Polska przystąpiła do Rady Europy 26.11.1991 r.

⁸ J. Jaskiernia, *Polityczny wymiar objęcia państw Europy Środkowej i Wschodniej standardami demokratycznymi Rady Europy*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2011/1, s. 29.

⁹ Do aktów prawnych przyjmowanych w Radzie Europy, zaliczanych do tzw. miękkiego prawa (*soft law*), należą m.in. zalecenia Komitetu Ministrów, uchwały i zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego. Zob. np. J. Jaskiernia, *Rada Europy jako organizacja międzynarodowa kreująca i oddziałująca na implementację standardów demokratycznych* [w:] *Rada Europy a przemiany demokratyczne w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 1989–2009*, red. J. Jaskiernia, Toruń 2010, s. 33–35; K. Spryszak, *Znaczenie realizacji standardów „miękkiego prawa” dotyczących sądownictwa w systemie Rady Europy* [w:] *Dylematy wokół prawa do sądu*, red. J. Ciapała, R. Piszko, A. Pyrżyńska, Warszawa 2022, s. 113–116.

¹⁰ Projekt ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, druk sejm. nr 1656, Sejm III kadencji.

potrzeb społecznych i gospodarczych, w szczególności usunięcia barier powodujących niską sprawność działania sądów¹¹, gdyż transformacja ustrojowa, jaka nastąpiła w Polsce po 1989 r., wywołała określone skutki także w obszarze sądownictwa powszechnego. Jak wskazuje się w doktrynie, po 1989 r. sądy zostały przeniesione w niezmienionym kształcie z jednej rzeczywistości w drugą, w której zostały obciążone licznymi nowymi zadaniami, stanowiącymi pochodną zachodzących przemian społeczno-gospodarczych i politycznych¹². Systematycznie wzrastający wpływ spraw do sądów, któremu nie towarzyszyło proporcjonalne zwiększenie liczebności kadry sędziowskiej, prowadził do przedłużania się prowadzonych postępowań oraz naruszenia płynności obrotu prawnego¹³.

To z kolei spowodowało, że rozpoczęto poszukiwania środków umożliwiających maksymalne ograniczenie sytuacji, w których sędziowie zajmowaliby się czynnościami przygotowawczymi bądź uzupełniającymi ich zasadniczą działalność orzeczniczą¹⁴. Zgłaszane postulaty wzmacniało zalecenie nr R (86) 12 Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich [Rady Europy] z 16.06.1986 r. dotyczące środków zapobiegania nadmiernemu obciążeniu sądów i jego zmniejszania¹⁵. Wprawdzie zalecenia Komitetu Ministrów – w przeciwieństwie do umów międzynarodowych – nie zawierają norm prawnie wiążących, niemniej jednak korzystają z autorytetu „moralnego” i odgrywają znaczącą rolę w ukierunkowaniu działalności państw należących do Rady Europy¹⁶. Wymienione akty prawne przyjmowane są przez Komitet

¹¹ Projekt ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, druk sejm. nr 1656, Sejm III kadencji.

¹² A. Gaberle, *Rozważania o prawie i sądownictwie*, Kraków 2005, s. 57–58.

¹³ J. Misztal-Konecka, *Kompetencje referendarza sądowego w cywilnym postępowaniu egzekucyjnym a wymierzanie sprawiedliwości*, M. Praw. 2017/8, s. 427.

¹⁴ M. Jędrzejewska, *Możliwości i zakres ograniczenia obowiązków sędziego*, PS 1995/1, s. 28.

¹⁵ Recommendation No. R (86) 12 of the Committee of Ministers to Member States concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts, <https://rm.coe.int/16804f7b86> (dostęp: 4.08.2024 r.).

¹⁶ F. Benoît-Rohmer, H. Klebes, *Prawo Rady Europy. W stronę ogólnoeuropejskiej przestrzeni prawnej*, tłum. M.A. Nowicki, Warszawa 2006, s. 121; J. Jaskiernia, *Rada Europy jako „organizacja wartości”*, „Studia Politologiczne” 2010/17, s. 179.

Ministrów, który w imieniu reprezentowanych państw członkowskich zobowiązuje się do działania zgodnego z zawartymi w nich wytycznymi, zakładającymi prowadzenie pewnej polityki, zmierzającej do realizacji sformułowanych w zaleceniach celów¹⁷. Skoro więc poszczególne państwa dobrowolnie przystępują do Rady Europy, aby wspólnie kreować określone standardy, to niejako automatycznie godzą się je włączać do swojego systemu prawnego bez względu na ich charakter prawny. Tego rodzaju zobowiązanie ciążyło więc również na Polsce w odniesieniu do postanowień zawartych w zaleceniu nr R (86) 12.

W preambule tego dokumentu wskazano, że zwiększająca się liczba spraw wpływających do sądów może powodować naruszenie przysługującego każdemu prawa do tego, aby jego sprawa była rozpatrzona przez sąd w rozsądnym terminie, o którym mowa w art. 6 EKPC. Jednocześnie stwierdzono, że do lepszego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości niezbędne jest między innymi ograniczenie liczby pozasądowych zadań wykonywanych przez sędziów oraz zmniejszenie nadmiernego ich obciążenia. Jako jeden ze sposobów mających prowadzić do efektywnego działania w rozpatrywaniu w sądach zwiększającej się liczby spraw zaproponowano przekazanie pewnych kategorii spraw lub czynności, wchodzących dotychczas w zakres działalności sędziowskiej, urzędnikom sądowym mającym odpowiednie kwalifikacje¹⁸. Co ważne, odciążenie sędziów od obowiązków pozaorzeczniczych nie stanowiło priorytetu samego w sobie. Wsparcie sędziów w tym obszarze miało natomiast prowadzić do realizacji wyższego celu, za jaki uznano konieczność usprawnienia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i przeciwdziałanie przewlekłości postępowania. Odciążenie sędziów od zadań niebędących wymiarem sprawiedliwości miało być wyłącznie jednym ze sposobów osiągnięcia tego zamierzenia.

¹⁷ *Standardy prawne Rady Europy. Zalecenia*, t. IV. *Sądownictwo: Organizacja – Postępowanie – Orzekanie*, wybór i tłum. J. Jasiński, Warszawa 1998, s. 16.

¹⁸ Wprawdzie jako przykład tego rodzaju pracowników wymieniono działającego w Niemczech i Austrii pracownika sądowego zwanego *Rechtspfleger*, będącego odpowiednikiem referendarza sądowego w Polsce, jednak brak podstaw, aby sformułowanego postulatu nie odnieść również do asystenta sędziego.

W przypadku Polski postulat przekazania wysoko wykwalifikowanym pracownikom sądów niektórych czynności, zarezerwowanych dotychczas wyłącznie dla sędziów, został urzeczywistniony w regulacjach zaproponowanych w projekcie Prawa o ustroju sądów powszechnych, przyjętych następnie w samej ustawie. Referendarzom sądowym powierzono zadania z zakresu ochrony prawnej, asystentom sędziów zaś przyznano kompetencje w zakresie wykonywania czynności pomocniczych w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Dowodzi to więc, że celem wprowadzenia do polskiego systemu sądownictwa powszechnego instytucji asystenta sędziego, podobnie zresztą jak i referendarza sądowego, było dążenie do zwiększenia sprawności wymiaru sprawiedliwości¹⁹.

Postawioną tezę wzmacnia regulacja z art. 147 § 4 p.u.s.p., który w lapidarnym sformułowaniu dopuszcza możliwość zatrudniania w sądach asystentów sędziów. Nie ma zatem ustrojowej gwarancji utworzenia etatów asystenckich w każdym sądzie²⁰. Nie istnieje także żaden przepis prawa, który gwarantowałby sędziom jednakową możliwość uzyskania wsparcia ze strony asystenta. Gdyby natomiast przyjąć, że funkcjonowanie asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym stanowi jeden z elementów gwarancji niezawisłości sędziowskiej, niezbędne byłoby umożliwienie współpracy z asystentem wszystkim sędziom w takim samym wymiarze. Tymczasem praktyka sądowa w omawianym zakresie jest zróżnicowana.

Konstatację co do *ratio legis* wprowadzenia instytucji asystenta sędziego wspierają również regulacje obowiązujące od 2012 r.²¹, dotyczące zasad

¹⁹ D. Kotłowski, *Instytucja asystenta sędziego w polskim systemie prawa* [w:] K. Sadowski, O.M. Piaskowska, D. Kotłowski, *Asystent sędziego w sądzie powszechnym*, Warszawa 2010, s. 3.

²⁰ Stosownie do art. 155d § 1 p.u.s.p. nowe stanowiska asystenta sędziego poszczególnym sądom przydziela Minister Sprawiedliwości, mając na względzie racjonalne wykorzystanie kadr sądownictwa powszechnego i potrzeby wynikające z obciążenia zadaniami poszczególnych sądów. Ponadto, jak wynika z art. 155d § 2 p.u.s.p., w przypadku zwolnienia stanowiska asystenta sędziego Minister Sprawiedliwości decyduje także o tym, czy dany etat zostanie ponownie przydzielony do tego czy też innego sądu lub w ogóle zniesiony.

²¹ Art. 155d i 155e p.u.s.p. zostały dodane nowelizacją z 18.08.2011 r. z dniem 23.03.2012 r.

przydzielania nowych stanowisk asystentów sędziów w sądach oraz możliwości delegowania asystenta sędziego do pełnienia czynności w innym sądzie. Stosownie do art. 155d § 1 p.u.s.p. okolicznością braną pod uwagę przy rozdysponowywaniu nowych stanowisk asystenckich jest między innymi obciążenie zadaniami poszczególnych sądów. Natomiast w świetle art. 155e § 3 p.u.s.p. możliwe jest delegowanie asystenta sędziego do pełnienia czynności w innym sądzie, nawet bez jego zgody, jeżeli wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości. Co prawda ustawodawca posłużył się pojęciem nieostrym²², jednak wydaje się, że w tym kontekście interes wymiaru sprawiedliwości należy odczytywać jako dążenie do sprawnego przeprowadzenia postępowania sądowego i ukończenia go bez zbędnej zwłoki.

Nie sposób również przyjąć, że zatrudnienie w charakterze asystenta sędziego zostało pomyślane przez ustawodawcę jako bezpośredni etap w uzyskiwaniu kwalifikacji do wykonywania innych zawodów prawniczych, w tym do sprawowania urzędu sędziego²³. Wejście w życie Prawa o ustroju sądów powszechnych w 2001 r., w części, w jakiej dotyczyło asystentów sędziów, nie doprowadziło do zmiany w żadnym akcie prawnym regulującym warunki dojścia do zawodów prawniczych, takich jak sędzia, prokurator²⁴, adwokat, radca prawny, notariusz czy komornik

²² B. Kolečki [w:] I. Hańduk-Hawrylak, B. Kolečki, A. Wlekińska, *Prawo o ustroju...*, s. 507.

²³ B. Łukańko, *Instytucja...*, s. 2907; Ł. Korózs, M. Sztorc, *Ustrój...*, s. 240; M. Rojewski, *Referendarze...*, s. 64.

²⁴ Praca na stanowisku asystenta sędziego bezpośrednio nie umożliwiała i w dalszym ciągu nie umożliwia wprost podjęcia zatrudnienia jako prokurator lub asesor prokuratury. Obecnie, zgodnie z art. 174 § 1a pr. proc., osoba, która posiada wyłącznie obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich, a także nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego, jest nieskazitelnego charakteru, ukończyła wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Polsce, jest zdolna, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków prokuratora i ukończyła 26 lat, a ponadto zdała egzamin adwokacki lub radcowski i przez co najmniej rok była zatrudniona w charakterze asystenta sędziego, może być mianowana na asesora prokuratury. Warto zwrócić uwagę, że art. 174 § 1a pr. proc. został wprowadzony nowelizacją z 12.07.2017 r., przy czym pierwotnie przewidywał, że Prokurator Generalny może mianować asesorem prokuratury osobę, która spełnia warunki określone w art. 75 § 1 pkt 1–5 i 8 pr. proc., zdała egzamin adwokacki lub radcowski i przez co najmniej 3 lata wykonywała czynności związane z tworzeniem

sądowy. Możliwość przystąpienia do zawodowego egzaminu adwokackiego, radcowskiego i notarialnego bez obowiązku odbycia aplikacji asystenci sędziów uzyskali w 2005 r.²⁵, a do zawodowego egzaminu komorniczego, wzorem rozwiązań przyjętych w innych korporacyjnych ustawach prawniczych – w 2007 r.²⁶ Uwzględnienie stażu pracy w charakterze asystenta sędziego jako jednej z dodatkowych przesłanek umożliwiających wpisanie na listę osób wykonujących zawód adwokata lub radcy prawnego nastąpiło natomiast na skutek nowelizacji Prawa o adwokaturze i ustawy o radcach prawnych w 2009 r.²⁷ Wymienione wyżej regulacje, pozwalające na wykorzystanie doświadczenia zawodowego w charakterze asystenta sędziego jako prowadzącego do wykonywania korporacyjnych profesji prawniczych, zostały przyjęte dopiero po kilku latach funkcjonowania tej instytucji w sądowej rzeczywistości.

lub stosowaniem prawa w urzędach obsługujących organy państwowe lub posiada stopień naukowy doktora nauk prawnych. Wówczas uznano, że sposób sformułowania przywołanej regulacji nie pozwala na zatrudnianie na stanowisku asesora prokuratury asystenta sędziego, albowiem nie wykonuje on czynności związanych ze stosowaniem prawa (zob. szerzej E. Świętochowska, *Asystenci sędziów gorsi od urzędników. Prokuratura nie chce prawników z doświadczeniem*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1106210,asystenci-sedziow-gorsi-od-urzednikow.html>, komentarze-najnowsze, 1 [dostęp: 4.08.2024 r.]). Wskazana regulacja została zmieniona dopiero na mocy nowelizacji z 20.07.2018 r. (zob. obecne brzmienie art. 174 § 1a pkt 1 pr. prok.).

²⁵ Na mocy ustawy z 30.06.2005 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 163, poz. 1361 ze zm.).

²⁶ Wskazane przepisy zostały wprowadzone ustawą z 24.05.2007 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 112, poz. 769. W świetle ówczesnego art. 10 ustawy z 29.08.1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191 ze zm.), z obowiązku odbycia aplikacji komorniczej, jako warunku niezbędnego do powołania na stanowisku komornika sądowego, były zwolnione osoby, które przez co najmniej 5 lat w okresie nie dłuższym niż 8 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego zatrudnione były na stanowisku asystenta sędziego. W obecnym zaś stanie prawnym możliwość przystąpienia do egzaminu zawodowego osoby, która w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego przez co najmniej 3 lata była zatrudniona na stanowisku asystenta sędziego, zawiera art. 11 ust. 4 pkt 1 ustawy z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1458).

²⁷ Na mocy ustawy z 20.02.2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie (Dz.U. Nr 37, poz. 286).